

Тетяна Миськевич,

мол. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В СОЦІАЛЬНИХ ФУНКЦІЯХ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК

Наявні соціально-економічні перетворення в українському суспільстві ставлять вітчизняну публічну бібліотеку перед необхідністю особливу увагу приділяти новим тенденціям розвитку комунікативної системи, і насамперед – стратегічних комунікацій національного інформаційного комплексу. У статті висвітлюються трансформації в змісті основних соціальних функцій публічних бібліотек, що втілюються у розвитку нових бібліотечних сервісів, спрямованих на якісне забезпечення зростаючих мультипотреб сучасного користувача. Поява нових підходів до реалізації бібліотекою своїх соціальних функцій значною мірою зумовлена впровадженням та розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, їх активною інтеграцією в суспільні процеси, а також зміною контингенту користувачів бібліотеки. Динамічний характер соціальних функцій дає змогу бібліотекам ефективно адаптуватись до вимог сучасного суспільства та активно реагувати на його запити.

Ключові слова: бібліотека, соціальні функції бібліотеки, меморіальна функція, інформаційна функція, комунікаційна функція, культурна функція, освітня функція.

Протягом усієї історії людства бібліотека еволюціонувала разом із суспільством, утверджуючи свій статус соціального інституту. Сьогодні розгалужена бібліотечна система становить основу культурної, наукової, освітньої та інформаційної інфраструктури країни, що надає їй стратегічного значення у комунікаційній системі. Соціальне призначення бібліотек визначають притаманні їм соціальні функції, базовими з яких вважають меморіальну, інформаційну, комунікаційну, освітню, соціалізуючу та культурну.

Проблема вивчення соціальних функцій бібліотеки посідає важливе місце в доробку бібліотекознавчих досліджень. Визначенню та обґрунтуванню переліку функцій бібліотеки присвячені праці видатних теоретиків бібліотекознавства, серед яких М. Афанасьєв [1],

М. Дворкіна, Ю. Мелентьева [12], Є. Селіверстова [18], В. Скворцов [20], М. Слободяник [21], А. Соколов [22], Ю. Столяров [23], В. Фірсов [24] та Ж. Яцкунас [25]. У ряді робіт дослідниками здійснюється спроба виокремлення однієї специфічної функції, яка б відображала сутність бібліотеки як соціального інституту. Так, В. Фірсов, вивчаючи бібліотеку з культурологічних позицій, розглядає як основну соціалізуючу функцію, що покликана сприяти засвоєнню користувачами соціальних норм і правил, соціальних ролей і способу життя. Усі інші функції, на думку науковця, конкретизують її та їй підпорядковуються [24]. Провідну роль соціалізуючої функції в діяльності бібліотек підкреслює також Ю. Мелентьева [12].

Ж. Яцкунас вважає, що головна функція бібліотеки, у здійсненні якої полягає «найважливіша, нічим не замінима роль бібліотеки, яка забезпечує її статус самостійної установи культури», – організація суспільного користування певним чином сформованого фонду, що має історико-культурну цінність [25, с. 18–21]. М. Слободяник називає базовою функцією бібліотеки інформаційно-документальну [21, с. 34–39].

М. Афанасьєв [1], Є. Селіверстова [18] та В. Скворцов виокремлюють інформаційну функцію, оскільки сутнісною субстанцією, якою оперує бібліотека, є саме інформація [20]. Такої самої точки зору дотримується і Н. Жадько, розглядаючи бібліотеку як інститут, що забезпечує соціальну комунікацію, яка, в свою чергу, передбачає процес передачі інформації [8].

На переконання Ю. Столярова, засновника комунікативного підходу, іманентною соціальною функцією бібліотеки є комунікативна, адже основне соціальне призначення бібліотеки полягає у забезпеченні «просторово-часового акту комунікації» [23, с. 3–10]. Варто зауважити, що з часом послідовний розвиток означеної позиції привів дослідника до висновку про те, що бібліотека є документально-комунікаційною системою, а тому її сутнісною функцією є документально-комунікаційна.

Сьогодні дискусія щодо визначення провідної функції сучасної бібліотеки триває і залишається актуальною, оскільки соціальні функції мають динамічний характер і в певний історичний проміжок часу значущість кожної з них може змінюватись залежно від того, яку роль відводить суспільство бібліотеці. Саме властива соціальним функціям мінливість дає бібліотеці змогу шляхом перетворень адекватно реагувати на трансформацію соціальної обстановки, вирішувати завдання, що постають перед конкретною бібліотекою в певний період. У цьому контексті ми погоджуємось із твердженням Р. Мотульського про те, що самі функції

при цьому трансформації не зазнають – вони стабільні й навіть зміна суспільно-економічної формації не може вплинути на них. Залишаючись незмінними, вони лише поглиблюють свій зміст та удосконалюються під впливом змін, що відбуваються в суспільстві [14].

Сьогодні соціально-економічні перетворення в українському суспільстві ставлять вітчизняну публічну бібліотеку перед необхідністю застосування досвіду традиційного функціонування з урахуванням тенденцій сучасності, а отже, закономірною реакцією на зазначені процеси стають відповідні трансформації у змісті соціальних функцій бібліотеки. Відтак, актуальним видається дослідження існуючих трансформацій у змісті основних соціальних функцій публічної бібліотеки, який розкривають нові напрями та форми сучасної бібліотечної роботи.

Меморіальна функція бібліотеки, що полягає в забезпеченні належного довготривалого збереження різного роду документів, традиційно передбачала поступове розширення площі фондосховищ, а значить, і збільшення додаткових фінансових витрат на їх експлуатацію. В останні роки більшість бібліотек намагаються зменшувати обсяги документів завдяки визначенню оптимальної повноти комплектування фонду бібліотеки, чіткому фіксуванню тем і видів документів, що підлягають придбанню, їх оптимальної кількості та терміну зберігання. З розвитком новітніх технологій стало можливим поповнення бібліотечних фондів електронними документами – компактними у зберіганні та зручними в архівуванні. Створення на їх основі електронних бібліотек дає змогу досягти потрібної повноти фонду завдяки скоординованим діям бібліотек усього світу, формуючи інформаційний ресурс всесвітньої бібліотеки. Організація доступу до віддалених ресурсів та сервісів електронної бібліотеки вимагає від бібліотеки розвитку власної цифрової інфраструктури та використання зростаючих можливостей сучасного програмного забезпечення, що розглядаються в наш час як необхідна передумова здійснення бібліотекою меморіальної функції.

Утім, істотний брак коштів на утримання бібліотек, особливо районних та селищних, не залишає шансів на своєчасну модернізацію технічних характеристик персональних комп'ютерів, зокрема, оснащення їх недешевими ліцензійними програмами і, тим паче, на утримання власного серверу, відділу інформатизації, штатного програміста або системного адміністратора. У ситуації, що склалася, ефективним рішенням може стати оптимізація внутрішньобібліотечних процесів на основі застосування цифрових технологій, а саме – використання «хмарних технологій», покликаних раціоналізувати процеси обробки та збереження інформації. «Хмари»

дозволяють організації швидко розширити набір ІТ-сервісів або одержати до них доступ без капітальної модернізації свого базового центру обробки даних. Йдеться про сервер або мережу, на яких зберігаються дані та програми, що є доступними за умови підключення до Інтернету без встановлення спеціальних програм [13, с. 341].

Розвиток інструментарію систем створення та зберігання даних у «хмарах» також стає сьогодні рятівною опцією для багатьох бібліотек, які не мають власної розвиненої автоматизованої системи або володіють недосконалими каналами доступу до ресурсів Мережі при вирішенні питань, пов'язаних з розміщенням в їхніх фондах мультимедійної інформації.

Таким чином, меморіальна функція бібліотеки сьогодні тісно пов'язана з процесом оптимізації бібліотечного простору, що проявляється у зосередженні в бібліотеках електронних інформаційних ниток, які ведуть до інформаційних джерел. Бібліотека тепер може виступати посередником між кристувачем і продуктами інших інформаційних баз та структур, не прагнучи до володіння джерелом певної інформації – «їй достатньо знати алгоритм, де і як його знайти, та надати цей доступ» [13, с. 342].

Інформаційна функція бібліотеки полягає у задоволенні інформаційних потреб користувачів. У сучасних умовах становлення інформаційного суспільства підвищення рівня поінформованості користувачів стає одним із важливих завдань бібліотеки як соціального інституту. Саме тому сучасні бібліотеки залишаються найбільш відкритими інформаційними центрами, що відіграють ключову роль у доступності інформаційних ресурсів. І якщо раніше реалізація права громадян на отримання необхідної інформації знаходила своє вираження безпосередньо у видачі документів та наданні бібліографічних довідок про них, то сьогодні обслуговування користувачів вже виходить далеко за рамки бібліотечно-бібліографічного, а сама бібліографічна інформація, яку визначали раніше як основний продукт інформаційної діяльності бібліотеки, з часом перетворюється на допоміжний засіб для внутрішнього використання.

З появою нових форм передачі інформації спектр інформаційних послуг, які здатна пропонувати бібліотека, значно розширився: електронні копії документів замінюють першоджерела та дозволяють заощаджувати час; формування фактографічних баз даних з цілого ряду питань (правових, економічних, соціальних тощо), а також практика впровадження комплексного підходу до вирішення інформаційних завдань з можливостями встановлення певних зв'язків між інформаційними масивами

надають бібліотечно-інформаційному обслуговуванню принципово нової якості. Особливої актуальності набувають аналітичні методи опрацювання інформації, коли бібліотеки беруть участь у фільтрації, оцінці та інтерпретації одержаної інформації, створюючи у такий спосіб та надаючи користувачам синтезовану й інтегровану інформацію. Тобто інформаційна функція сьогодні не обмежується забезпеченням доступу до інформаційних ресурсів, натомість бібліотека «створює метаінформацію, інформацію про інформацію у вигляді власних інфоресурсів» [7].

Примітно, що сучасні тенденції, пов'язані з певними змінами контингенту користувачів бібліотеки, також вплинули на зміст і традиційне втілення її соціальних функцій, у тому числі інформаційної. Так, соціально-економічні перетворення останніх десятиліть зумовили істотне зменшення кількості інженерно-технічних спеціалістів, різного роду робітників та науковців у складі відвідувачів бібліотек – натомість помітно зросла потреба в роботі з соціально незахищеними верствами населення, спрямованій на дотримання принципу забезпечення доступності інформації для всіх користувачів незалежно від соціального статусу, національної належності, мови, віку, місця проживання тощо. Такі обставини зумовили появу та розвиток цілого ряду інформаційно-бібліотечних продуктів і послуг, що реалізуються завдяки партнерським проектам між бібліотеками та спеціалістами інших галузей (юристами, психологами, професійними соціальними працівниками тощо). Такий формат бібліотечної роботи передбачає надання доступу до соціально значущої інформації в першу чергу для соціально незахищених категорій населення, серед яких – пенсіонери, безробітні, малозабезпечені сім'ї, люди з обмеженими можливостями та вимушені переселенці.

Наприклад, на базі місцевих бібліотек надаються спеціалізовані інформаційно-консультаційні послуги безробітним, зокрема, допомога в пошуку оголошень про вакансії, навчання грамотно складати резюме, подавати свою кандидатуру та проходити співбесіду; онлайн-консультації/зустрічі зі спеціалістами центру зайнятості. Крім цього, бібліотекарі організують інформаційні години на кшталт: «Орієнтир у світі професій», «Обираємо професію разом»; майстер-класи «Започаткування власної справи» (спілкування з підприємцями міста); проходження профдіагностичного тестування; заходи з інформування різних соціальних і вікових груп населення щодо легального та безпечного працевлаштування за кордоном з метою запобігання торгівлі людьми та ошукуванню [17, с. 9–10].

З метою підвищення рівня правової обізнаності, забезпечення правових можливостей громадян та захисту їхніх інтересів бібліотеки активно співпрацюють із правозахисниками та неурядовими організаціями, надаючи користувачам можливість отримувати різноманітні консультації, зокрема з питань пенсій, соціального захисту, трудової міграції тощо. Бібліотеки також організують зустрічі та Skype-конференції за участі юристів і спеціалістів із соціального захисту; звернення жителів до віртуальних приймалень урядовців, веб-ресурсів, що пропонують безкоштовні юридичні консультації онлайн, інформацію для платників податків, а також зразки позовних заяв у цивільному, адміністративному, господарському судочинстві, які є у вільному доступі [3]. Нерідко в приміщеннях бібліотек функціонують безкоштовні юридичні приймальні.

Окремо слід відзначити увагу українських публічних бібліотек до підвищення рівня поінформованості суспільства та формування у громадян толерантного ставлення до біженців і переселенців з АР Крим та Східних регіонів України, а також до інформаційних потреб самих внутрішньо переміщених осіб. З цією метою у 2014 р. у рамках реалізації програми «Невимушені послуги для вимушених переселенців» («Бібліоміст») на базі обласних універсальних наукових бібліотек було створено 25 тренінгових центрів, за результатами роботи яких у 559 населених пунктах регіонів України бібліотеки кваліфіковано надають інформаційні послуги для внутрішньо переміщених осіб (наприклад, інформування щодо отримання всіх видів державної соціальної підтримки, пенсій, компенсацій тощо).

На електронних ресурсах ряду бібліотек розміщуються інформаційні матеріали для переселенців. Так, на сайті Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого створено окрему сторінку «На допомогу переселенцям і біженцям» [15], на сайті Державної бібліотеки України для юнацтва [9] та на сторінці Facebook розміщені матеріали з тематичним інформуванням: «Куди звернутися якщо...», а також є рубрика «Вимушеним переселенцям»; на сайті Дніпропетровської ОУНБ ім. Первочителів слов'янських Кирила і Мефодія з'явилася рубрика «Для учасників АТО та біженців», в якій регулярно публікуються актуальні матеріали (як отримати статус учасників бойових дій та пільги, телефони «гарячої лінії» для вимушених переселенців, куди звернутися для переоформлення пенсій тощо); на сайті Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського представлено розділ «Інформація на допомогу переселенцям та біженцям з зони АТО» – «Список корисних лінків» [16].

Таким чином, сьогодні інформаційна функція реалізується не лише в традиційному режимі роботи абонементу й читальної зали – поряд

з сучасними дистанційними формами роботи, публічні бібліотеки розвивають унікальні моделі інформаційного обслуговування для різних категорій населення, що передбачають надання спеціалізованої консультативної допомоги та пропонують нові інформаційні сервіси, здатні забезпечити зростаючі інформаційні потреби сучасного користувача.

Соціалізуюча функція бібліотеки полягає в адаптаційній бібліотечній діяльності соціально-громадського спрямування. Зокрема, бібліотеки стають майданчиками для проведення тематичних заходів для спілкування з однодумцями, бесід за інтересами та групових обговорень. Також традиційним стало відкриття в бібліотечних закладах центрів соціальної корекції (робота з підлітками, дітьми з неблагополучних сімей та людьми з обмеженими можливостями), центрів підтримки сім'ї (програмні родинні заходи, організація спілкування із спеціалістами в галузі медицини та соціальними працівниками). В умовах, коли рівень життя людей падає і дуже багато сімей потрапляють у кризові ситуації, робота соціальних служб має бути налагодженою та продуктивною. Запобігання асоціальним явищам – проблема комплексна, тому потребує і комплексного підходу. Один з дієвих механізмів цього комплексу – бібліотека, можливості якої соціальні працівники та педагоги, відповідні установи, центри соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді намагаються використати сповна [10].

Сьогодні вітчизняні публічні бібліотеки активно долучаються до вирішення питань соціалізації та підтримки внутрішньо переміщених осіб, реалізуючи відповідні проекти спільно з волонтерами, громадськими організаціями та міжнародними фондами. Наприклад, показовим проектом, спрямованим на соціалізацію переселенців у нових умовах та підвищення їхньої громадянської активності, став коворкінг-центр міста Мелітополя, відкритий на базі бібліотеки-філії № 1 ім. М. Горького, метою якого є підтримка внутрішньо переміщених осіб та підвищення рівня соціальної згуртованості громадськості через створення сучасного простору в міській публічній бібліотеці. У коворкінг-центрі проводять групову та індивідуальну роботу з ініціативними групами та окремими мешканцями щодо створення нових проектів та реалізації нових ідей; організують вебінари, презентації, скайп-конференції, чати, фріланс за допомогою Інтернету тощо [5].

Разом із цим важливо відзначити, що в сучасних умовах соціальні процеси зазнають суттєвих змін, внаслідок чого розуміння соціалізації починає виходити з потреб і характеристик інформаційного суспільства –

якісно нової фази організації життєдіяльності людства, пов'язаної з глобальною світовою тенденцією інформатизації середовища та появою віртуального простору. У новій системі інформаційних обмінів електронні технології набувають ознак соціальних ресурсів, стаючи важливими інструментами впливу на світогляд людини та чинниками формування потреб, поглядів, ціннісних установок тощо. Відповідно, подібна інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій в суспільні процеси розглядається сьогодні як потужний фактор соціальних перетворень.

У наш час багато людей не встигають пристосуватись до швидких технологічних зрушень з огляду на різні чинники (вікові, фізіологічні, соціальні тощо). Зокрема, причинами цього стають відсутність доступу до мережі Інтернет та/або до належної якості комп'ютерної техніки, а також відсутність необхідних навичок користування сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями. А оскільки в сучасних реаліях успішна соціалізація тісно пов'язана з можливостями активного використання переваг цифрового простору, віднедавня соціалізуючі програми в публічних бібліотеках почали включати в себе форми роботи, що покликані сприяти цифровій інклюзії найбільш вразливих категорій користувачів з погляду адаптації до динаміки розвитку інформаційного суспільства.

По-перше, цифрова інклюзія передбачає організацію вільного доступу до широкосмужової мережі Інтернет, wi-fi зони, якісної комп'ютерної техніки та сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (програмного забезпечення, сервісів, електронних ресурсів тощо). По-друге, достатньо серйозна увага приділяється бібліотеками розвитку комп'ютерних компетенцій користувачів. Так, успішна реалізація у 2009–2014 рр. програми «Бібліоміст» слугувала стартом для подальшого впровадження при публічних бібліотеках безкоштовних курсів комп'ютерної грамотності для населення, що вже стали найпоширенішою бібліотечною практикою. Сьогодні такі курси особливо популярні серед пенсіонерів та малозабезпечених верств населення. По-третє, успішна цифрова інклюзія користувачів потребує належного рівня їх соціалізації і в самому цифровому просторі, що передбачає засвоєння основ медіа-інформаційної грамотності – ключової грамотності XXI ст. Тому сучасні публічні бібліотеки впроваджують різноманітні заходи, що сприяють засвоєнню користувачами ряду вмій та компетенцій, пов'язаних, зокрема, з інформаційно-психологічною безпекою та формуванням інформаційної культури, необхідними для вмілого та безпечного користування медіа-інформаційними ресурсами.

Таким чином, соціалізуюча функція бібліотеки сьогодні поповнюється новою складовою, яка полягає у сприянні соціалізації сучасного користувача у віртуальному просторі та створенні необхідних умов для його повноцінної взаємодії з сучасним цифровим інформаційним середовищем.

Комунікаційна функція традиційно реалізується в організації процесу комунікації між документом і користувачем, що може сьогодні відбуватися як у традиційному режимі в приміщенні бібліотеки, так і у віддаленому – за допомогою сучасних технічних та програмних засобів. Водночас постійне розширення спектра комунікаційних засобів та каналів допомагає бібліотекам виходити на соціальні онлайн платформи та створювати власні тематичні блоги, форуми, сторінки в соціальних мережах, а також налагоджувати інформаційно-комунікаційну взаємодію в медіасередовищі. Важливо, що нові технологічні рішення виводять комунікативну функцію бібліотеки на якісно новий рівень, оскільки передбачають вже не тільки діалог з користувачем, а й багатосторонню комунікацію в інтерактивному середовищі.

Крім того, сьогодні публічна бібліотека стає центром колективних комунікацій для своїх громад. Зокрема, ідеться про організацію взаємодії громади з органами державної влади та місцевого самоврядування. Зважаючи на те, що в інформаційному суспільстві істотно змінюється практика взаємовідносин громадян з державними інституціями, а розвиток е-урядування та запровадження е-послуг визначено в Україні як стратегічний пріоритет, публічні бібліотеки активно запроваджують дистантні форми комунікацій між органами державної влади, місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства, бізнесом і громадськістю – ідеться про інформаційне забезпечення бібліотекою процесу електронного урядування через надання громадянам вільного доступу до офіційних електронних баз даних суспільно значущої інформації, а також допомогу в оволодінні навичками використання інструментарію адміністративних е-послуг національного та регіонального рівнів.

На сьогодні за ініціативою УБА і за підтримки партнерських організацій втілено багато інноваційних ідей та ініціатив щодо надання громадянам доступу до послуг е-урядування через мережу публічних бібліотек. Так, досить дієвим механізмом такої електронної взаємодії стала мережа пунктів доступу громадян до офіційної інформації органів державної влади (ПДГ) – це спеціально облаштоване комп'ютерне місце з підключенням до Інтернету, де користувачі можуть самостійно або з допомогою бібліотекаря отримати доступ до мережових ресурсів органів влади та управ-

ліній будь-якого рівня, а також навчитися швидко і грамотно звертатись до органів місцевого самоврядування через офіційні сайти за допомогою Інтернету, використовуючи інформаційні ресурси, що містять законотвірчі та нормативно-правові акти. Нині мережа ПДГ охоплює всі регіони України, забезпечуючи інформаційний обмін між владою і населенням. Примітно, що основними користувачами послуг є соціально незахищені прошарки населення – пенсіонери (84%), безробітні (74,6%), студенти, абітурієнти, люди з обмеженими можливостями. Інша група – бізнес-кола, представники місцевої влади, юристи, для яких, очевидна принципова достовірність і якість офіційної інформації [2, с. 68].

З метою створення у сільській місцевості сучасних центрів комунікацій для громадської та бізнесової активності з листопада 2014 р. у Вінницькій, Житомирській, Львівській, Рівненській, Полтавській та Черкаській областях на базі бібліотек за активної участі громад та органів місцевого самоврядування на рівні малих міст відкрито мережу «Громадських інформаційних центрів» (ГІЦ). Завдяки діяльності таких центрів користувачі тепер мають змогу отримати інформацію про діяльність органів державної влади та дізнатись, яким чином можна долучитись до процесу законотворення і впливати на процес прийняття державних рішень, отримувати потрібні адміністративні послуги у новому форматі.

Отже, з появою на базі бібліотек майданчиків для електронних взаємодій, що стають містком між громадою та державними інституціями, комунікаційна функція отримує нове звучання, а бібліотеки утверджують свій статус відкритого центру соціальних комунікацій.

Культурна функція бібліотеки виражається у сукупності видів діяльності, спрямованої на залучення користувачів до цінностей світової культури минулого та сьогодення, а також на створення умов для їх культурного розвитку. Публічна бібліотека виступає як активний суб'єкт регіональної культурної політики, сприяючи розвитку та збереженню культурної ідентичності, а також закріпленню в суспільній практиці не тільки кращих зразків культурної спадщини, а й культурних норм, що забезпечують сталий розвиток суспільства. Будучи центром духовного та естетичного збагачення та невід'ємною частиною культури, бібліотеки традиційно організовують культурно-просвітницькі заходи: виставки, концерти, творчі вечори, літературні та музичні вітальні, розважальні заходи, культурно-просвітницькі акції; створюють умови для індивідуальної та колективної творчості.

Однак сфера культури не обмежується класичними цінностями мистецтва та духовним надбанням, існує ще й матеріальна частина культури,

до якої належить, зокрема, й техніка як особливе явище культури, що уособлює в собі людські знання. Прогрес технічних засобів, набуття вмій і навичок їх використання та їх удосконалення є важливим фактором розвитку і функціонування культури. Саме тому, розкриваючи питання змісту культурної функції бібліотеки, варто звернути увагу на зміну парадигми в сучасному суспільстві, пов'язану зі стрімким технологічним прогресом, адже в наш час технологізація майже усіх сфер життєдіяльності людства закономірно позначається і на культурі. З цього приводу дослідники говорять про суперечливий процес поглинання культури технікою [11] – характерну ознаку становлення техногенної цивілізації з культом техніки в ній. Свого часу М. Бердяєв зазначав, що культура не можлива без техніки, оскільки з нею пов'язане саме виникнення культури. Водночас остаточна перемога техніки в культурі та перехід до технічної епохи загрожує культурі загибеллю. Сучасні дослідники констатують кризу культури, характеризуючи постмодернізм як феномен переродження культури в «тектуру» – культуру штучного світу пост-історичної технологічної людини [11].

Незалежно від наявних оцінок та прогнозів, очевидним залишається те, що сьогодні культурне освоєння суспільством досягнень технічного прогресу стає необхідною умовою його подальшого розвитку. Модель сучасної культурної людини включає в себе готовність прийняти нові технології та адаптувати їх до власних соціокультурних реалій. Виходячи з усвідомлення культурних потреб сучасного користувача, технологічну обізнаність варто розглядати як важливий аспект культурної діяльності публічної бібліотеки. Завдяки бурхливому технологічному розвитку все частіше в бібліотеках розвинених країн з'являються мейкерспейси (хакерспейси, хакспейси) – креативні простори, де всі охочі можуть ознайомитись та експериментувати з новими технологіями (3 D-принтери, робототехніка, моделювання, обладнання для створення відеоігор, мультимедіа, аудіо-, відеовиробництва тощо).

Організуючи вільний доступ до новітніх гаджетів та оснащення, які для більшості є недоступними через їх дороговизну, мейкерспейси допомагають користувачам долучитися до сучасної науки й техніки. Важливо, що подібні креативні простори дозволяють спільноті проявити своє творче начало. До слова, в Америці мейкерспейси – це цілий рух, об'єднання людей, які хочуть вчитися та творити. Їхнє кредо – *do it yourself* (DIY) – люди повинні бути творцями, а не просто споживачами масових товарів. Мейкери об'єднуються та створюють творчі майстерні, а бібліотеки можуть виділити простір для таких майстерень.

На жаль, мейкерспейси в українських бібліотеках – поодинокі й не всі з них навіть комп'ютеризовані та підключені до Інтернету. Відкриттям технічної студії похизуватись може хіба що Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека. Тут у приміщенні центру «Вікно в Америку» місцеві школярі мають змогу опановувати робототехніку у форматі онлайн-ігор на інтерактивній дошці, планшетах, комп'ютерах і ноутбуках.

Отже, спрямовуючи вектор розвитку на популяризацію креативної діяльності та технічної обізнаності, сучасна публічна бібліотека отримує нові можливості для реалізації своєї культурної функції, а також реальні перспективи для залучення нових користувачів.

Освітня функція бібліотек традиційно була орієнтована на самоосвіту тих груп населення, які вже мали мотивацію користуватися послугами бібліотек та полягала в інформаційному забезпеченні навчально-дослідницької діяльності. Сьогодні, враховуючи підвищення соціальної ролі освіти в інформаційному суспільстві, пов'язане з мінливою виробничою ситуацією та соціальним запитом на підтримку балансу між компетентністю працівників та сучасними вимогами до професії, сучасні бібліотеки все активніше розвивають у своїй діяльності сегмент неформальної освіти – важливої складової безперервного навчання, що стає дедалі популярнішим серед користувачів.

Публічні бібліотеки сприяють вільному доступу до якісного навчання впродовж життя, пропонуючи широкий спектр навчальних програм для користувачів будь-якого соціального становища та віку – від мовних та комп'ютерних курсів, краєзнавчих екскурсів, популяризації медіа-освіти до вивчення основ програмування, ІТ управління та адміністрування, включаючи спеціалізовані тренінгові програми для приватних підприємців та організацій. Окрема увага приділяється освітнім потребам сучасних дітей та молоді, які є надзвичайно примхливою категорією користувачів, з огляду на їх чи не тотальне заглиблення у світ новітніх інформаційних технологій, конкурувати з яким у виборі дозвілля доволі нелегко. Для того, щоб зацікавити, мотивувати молоде покоління, потрібні дійсно креативні підходи до організації роботи, що передбачають високий ступінь розважальності, інтерактивності, а також динамічності в подачі інформації. Всі ці характеристики включає в себе едьютеймент¹ – технологія, заснована на концепції навчання через розвагу, яка сприяє

¹ Термін edutainment утворився від поєднання двох англійських слів: education (освіта) та entertainment (розвага).

формуванню інтересу до навчання та отриманню задоволення від самого освітнього процесу.

Едьютеймент забезпечує залученість суб'єктів навчання використанням можливостей актуальних інноваційних технологій – мультимедійних продуктів, спеціалізованих комп'ютерних програм (educational software), сучасної техніки тощо. Такі заняття можуть проводитись у формі освітньо-розважальних лекцій, воркшопів² або майстер-класів. Прикладом запровадження едьютейменту в українських бібліотеках може слугувати показовий проект «Віртуальна реальність у бібліотеці», реалізований командою Івано-Франківської міської централізованої бібліотечної системи. У рамках проекту проведено шість заходів, два з яких – позапланові, через велику зацікавленість новою можливістю в дитячих бібліотеках. Завдяки цьому більше 150 дітей отримали нагоду побачити планети Сонячної системи, побувати у світі тварин, відвідати замки України за допомогою окулярів віртуальної реальності. Одразу після проведення заходів понад 70% присутніх дітей записались до централізованої бібліотечної системи та стали читачами 19 бібліотек Івано-Франківська [6].

Сьогодні освітню функцію публічних бібліотек характеризує зміщення акцентів у бік реалізації завдань безперервної освіти та активний розвиток її важливої складової – неформального навчання. Здійснюючи свою освітню функцію, бібліотеки намагаються не тільки ефективно адаптуватись до освітніх потреб сучасного користувача, а й демонструють нові підходи до їх якісного задоволення.

В умовах становлення глобального інформаційного суспільства, в якому перевага надається технологічній парадигмі розвитку, надзвичайно важливою стає ефективна діяльність бібліотеки як гуманітарного інституту з широким спектром соціальних функцій, що спрямовує свою роботу на гармонізацію соціальних взаємодій та суспільних процесів у країні. Описані трансформації в змісті соціальних функцій сучасних публічних бібліотек свідчать про їх готовність урізноманітнювати моделі своєї роботи та розвиватись разом із суспільством, залишаючи при цьому незмінними власні ціннісні детермінанти.

² Воркшоп (англ. workshop) – навчальний захід, основними ознаками якого є висока інтенсивність групової взаємодії, активність та самостійність учасників, актуальний досвід й особисте переживання. Учасники використовують особистий досвід і професійні знання та вміння, діляться ними з іншими учасниками заходу. Провідний експерт контролює процес, спрямовуючи діяльність групи.

Список використаних джерел

1. *Афанасьев М. Д.* Социальные и культурные функции массовой библиотеки / М. Д. Афанасьев // Роль книги и чтения в культурном развитии: материалы междунар. семинара ИФЛА (Москва, 22–24 мая 1984 г.). – М., 1987. – С. 182–192.
2. Бібліотека XXI ст.: перспективи та інновації : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 23 квіт. 2015 р.) / М-во освіти і науки України, М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Наук. б-ка, Каф. книгознавства і бібліотекознавства. – Київ : КНУКіМ, 2015. – 237 с.
3. Використання інтернет-технологій і надання інтернет-послуг різним групам користувачів [Електронний ресурс] // Сайт Світловодської центральної міської бібліотеки. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/svitlovodskamiskabiblioteka/home/dos>. – Назва з екрана.
4. *Вилегжаніна Т.* Трансформація функцій публічних бібліотек у реаліях сьогодення / Т. Вилегжаніна // Бібліотечна планета. – 2018. – № 1. – С. 4–5.
5. Відкриття коворкінг-центру [Електронний ресурс] // Офіційний інтернет-портал Мелітопольської міської ради. – Режим доступу: http://mlt.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=12647&Itemid=1. – Назва з екрана.
6. Віртуальна реальність у бібліотеці [Електронний ресурс] // Платформа «Тепле місце». – Режим доступу: https://warm.if.ua/news/virtualna_realnist_u_bibliotetsi (дата доступу: 15.03.2019). – Назва з екрана.
7. *Бражникова С. А.* Диверсифікація функцій поселенческой библиотеки [Электронный ресурс] / А. С. Бражникова. – Режим доступа: http://www.bgunb.ru/bgunb/BiblonLine/resource/virtual_metodist/prof_merogr/Bragnikova.pdf. – Загл. с екрана.
8. *Жадько Н. В.* Статус и функции библиотеки / Н. В. Жадько // Науч. и техн. б-ки. – 1994. – № 3. – С. 3–12.
9. Інформація для внутрішньо переміщених осіб та бійців АТО/ООС [Електронний ресурс] // Сайт Державної бібліотеки України для юнацтва. – Режим доступу: <http://help.4.uth.gov.ua/vimusenim-pereseleencam>. – Назва з екрана.
10. *Ковальчук Т.* Бібліотека як координатор у вирішенні проблеми щодо запобігання насиллю у неблагополучних сім'ях / Т. Ковальчук // Вісн. Книжк. палати. – 2011. – № 10. – С. 21–23.
11. *Кутырев В.* Культура и технология: борьба миров / В. Кутырев. – Берлин – Москва: Directmedia, 2015. – 247 с.

12. *Мелентьева Ю. П.* Сельская библиотека: проблемы развития и перспективы: науч.-метод. пособие / Ю. П. Мелентьева. – М. : Либерей-Бибинформ, 2003. – 96 с.

13. *Миськевич Т.* Хмарні технології як інструмент оптимізації бібліотечного простору в умовах розвитку процесу глобальної інформатизації / Т. Миськевич // Бібліотека. Наука. Комунікація: матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 листоп. 2018 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада директорів наук. б-к та інформ. центрів академій наук – членів МААН. – Київ, 2018. – 824 с.

14. *Мотульский Р. С.* Общее библиотековедение / Р. С. Мотульский. – М. : Либерей, 2004. – 224 с.

15. На допомогу переселенцям та біженцям [Електронний ресурс] // Сайт Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого. – Режим доступу: <http://nlu.org.ua/article.php?id=123>. – Назва з екрана.

16. На допомогу переселенцям і біженцям [Електронний ресурс] // Сайт Кропивницької універсальної наукової бібліотеки імені Д. І. Чижевського. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/novini/2014/padoromogu.html>. – Назва з екрана.

17. Нові послуги бібліотек Хмельниччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ounb.km.ua/vidanya/2012/new_poslugi.pdf. – Назва з екрана.

18. *Селиверстова Е. Т.* О функциях библиотек / Е. Т. Селиверстова // Библиотека. – 1992. – № 1. – С. 27–29.

19. *Сіра А.* Соціальні функції сучасної бібліотеки / А. Сіра // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. пр. : наук. зап. РДГУ. – Рівне, 2011. – Вип. 17, т. 2. – С. 235–241.

20. *Скворцов В. В.* Библиотековедение, библиотеки и информация // Информационное общество: культурологические аспекты и проблемы: Тез. докл. междунар. науч. конф. (Краснодар – Новороссийск, 17–19 сент. 1997 г.). – Краснодар, 1997. – С. 262–264.

21. *Слободяник М. С.* Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. С. Слободяник. – Київ : Ред. журн. «Бібліотечний вісник», 1995. – 268 с.

22. *Соколов А. В.* Социальные функции библиотечной и библиографической деятельности / А. В. Соколов // Науч.-техн. б-ки СССР. – 1984. – № 6. – С. 19–27.

23. *Столяров Ю. Н.* О сущности библиотеки / Ю. Н. Столяров // Библиотековедение. – 1998. – № 5. – С. 3–13.

24. *Фирсов В. Р.* Социальная роль – социальные функции – библиотечная деятельность. Проблема принципа ограничения // Методол. аспекты

изучения процессов функционирования библиотечных систем / Гос. публ. б-ка им. М. Е. Салтыкова-Щедрина. – Л., 1982. – С. 21–36.

25. Яцкунас Ж. С. Методологические принципы определения функций библиотеки / Ж. С. Яцкунас // Науч.-техн. б-ки СССР. – 1986. – № 4. – С. 18–21.

References

1. *Afanasev, M. D.* (1987) *Sotsialnyie i kulturnyie funktsii massovoi biblioteki* [Social and cultural functions of the mass library] Proceedings from The role of books and reading in cultural development: *Mezhdunarodnyi seminar IFLA (Moskva, 22–24 maia 1984 hoda.) – International seminar IFLA.* (pp. 182–192). Moscow [in Russian].

2. Proceedings from The Library of the 21 st Century: Perspectives and Innovations: *Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsia (Kyiv, 23 kvit. 2015 r.) – All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (p. 237). Kyiv [in Ukrainian].

3. Vykorystannia internet-tekhnologii i nadannia Internet posluh riznym hrupam korystuvachiv [Use of Internet technologies and provision of Internet services to various groups of users]. (2012). *sites.google.com*. Retrieved from <https://sites.google.com/site/svitlovodskamiskabiblioteka/home/dos> [in Ukrainian].

4. Vylehzhaniina, T. (2018). Transformatsiia funktsii publichnykh bibliotek u realiiakh sohodennia [Transformation of the functions of public libraries in the realities of our time]. *Bibliotekna planeta – Library Planet*, no. 1, pp. 4–5 [in Ukrainian].

5. Vidkryttia kovorkinh-tsentru [Opening of the coworking center]. *mlt.gov.ua*. Retrieved from http://mlt.gov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=12647&Itemid=1 [in Ukrainian].

6. Virtualna realnist u biblioteci [Virtual reality in the library]. *Platforma «Teple mistse» – The Platform «Warm place»*. Retrieved from https://warm.if.ua/news/virtualna_realnist_u_bibliotetsi [in Ukrainian].

7. Brazhnikova, S. A. Diversifikatsiia funktsii poselencheskoi biblioteki [Diversification of the functions of the settlement library]. – Retrieved from http://www.bgunb.ru/bgunb/BibOnLine/resource/virtual_metodist/prof_meropr/Bragnikova.pdf [in Russian].

8. Zhadko, N. V. (1994) Status i funktsii biblioteki [Library Status and Functions] *Nauchnyie i tekhnicheskie biblioteki – Scientific and Technical Libraries*, issue 3, pp. 3–12 [in Russian].

9. Informatsiia dlia vnutrishno peremishchenykh osib ta biitsiv ATO [Information for internally displaced persons and ATO fighters]. *help.4 uth.gov.ua*. Retrieved from: <http://help.4 uth.gov.ua/vimusenim-pereselencam> [in Ukrainian].

10. Kovalchuk, T. (2011). Biblioteka yak koordynator u vyrishenni problemy shchodo zapobihannia nasylliu u neblahopoluchnykh simiakh [Library as a coordinator in solving the problem of violence prevention in the dysfunctional families]. *Visnyk Knyzhkovoï palaty – Bulletin of the Book Chamber*, issue 10, pp. 21–23 [in Ukrainian].

11. Kuttyrev, V. (2015) Kultura i tekhnologii: borba mirov [Culture and technology Culture and Technology: war of the worlds]. Berlin-Moscow: Directmedia, pp. 247 [in Russian].

12. Melenteva, Yu. P. (2003) Selskaia biblioteka: problemy razvitiia i perspektivy [Rural library: problems of development and prospects]. Moscow: Libereia-Bibinform [in Russian].

13. Myskevych, T. (2018) Khmarni tekhnolohii yak instrument optymizatsii bibliotechnoho prostoru v umovakh rozvytku protsesu hlobalnoi informatyatsii [Cloud technologies as a tool for optimizing library space in the context of the development of global informatization]. Proceedings from The Library. Science. Communication: *Mizhnarodna naukova konferentsia (Kyiv, 6–8 lystop. 2018 r.) – International Scientific Conference* (p. 824). Kyiv [in Ukrainian].

14. Motulskii, R. S. (2004) Obshcheie bibliotekovedeniie [General Library Science]. Moscow: Liberia [in Russian].

15. Na dopomohu pereselentsiam ta bizhentsiam [To help settlers and refugees]. *nlu.org.ua*. Retrieved from: <http://nlu.org.ua/article.php?id=123> [in Ukrainian].

16. Na dopomohu pereselentsiam i bizhentsiam [To help settlers and refugees]. *library.kr.ua*. Retrieved from <http://library.kr.ua/novini/2014/nadopomogu.html> [in Ukrainian].

17. Novi posluhy bibliotek Khmelnychchyny [New services of libraries in Khmelnytsky region]. *www.ounb.km.ua*. Retrieved from http://www.ounb.km.ua/vidanya/2012/new_poslugi.pdf [in Ukrainian].

18. Seliverstova, E. T. (1992) O funktsiiakh bibliotek [About library functions]. *Biblioteka – Library*, no. 1, pp. 27–29 [in Russian].

19. Sira, A. (2011). Sotsialni funktsii suchasnoi biblioteky [Social functions of the modern library]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku – Ukrainian culture: past, present, the ways of development*, issue 17, Vol. 2, pp. 235–241. Rivne [in Ukrainian].

20. Skvortsov, V. V. (1997) Bibliotekovedenie, biblioteki i informatiia [Library science, libraries and information]. Proceedings from The Information Society: cultural aspects and problems: *Mezhdunarodnaia nauchnaia konferentsia (Krasnodar-Novorossiisk, 17–19 sent. 1997 hoda) –International Scientific Conference* (pp. 262–264). Krasnodar [in Russian].

21. Slobodianyuk, M. S. (1995) Naukova biblioteka: evoliutsiia struktury i funktsii [Scientific Library: Evolution of Structure and Functions]. Kyiv [in Ukrainian].

22. Sokolov, A. V. (1984) Sotsialnyie funktsii biblioteknoi i bibliograficheskoi deiatelnosti [Social functions of library and bibliographic activities]. *Nauchno-tekhnikheskii biblioteki SSSR –Scientific and Technical Libraries of the USSR* (pp. 19–27), issue 6 [in Russian].

23. Stoliarov, Yu. N. (1998) O sushchnosti biblioteki [On the essence of the library]. *Bibliotekovedenie – Library Science* (pp. 3–13), issue 5 [in Russian].

24. Firsov, V. R. (1982) Sotsialnaia rol – sotsialnyie funktsii – biblioteknaia deiatelnost. Problema printsipa ogranicheniia [Social role – social functions – library activities. The problem of the principle of limitation]. *Methodological aspects of the study of the functioning of library systems*. (pp. 21–36). Leningrad [in Russian].

25. Yatskunias, Zh. S. (1986) Metodologicheskie printsipy opredeleniia funktsii biblioteki [Methodological principles for determining of library functions]. *Nauchno-tekhnikheskii biblioteki SSSR – Scientific and Technical Libraries of the USSR* (pp. 18–21), issue 4 [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 10.06.2019.

Tetiana Myskevych,

Junior Research Associate,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2324-6869>

Modern Transformations in the Social Functions of Public Libraries

Existing socio-economic transformations in ukrainian society made Ukrainian domestic public library to face the need to apply the experience of traditional functioning, taking into account the trends of the present. The transformation of public libraries main social functions incarnate in the implementation of new library services called to provide high-quality provision of growing multi-needs of modern users, are highlighted. The emergence of new approaches to the library's implementation of its social functions took place largely due to the introduction and development of information and communication technologies, their active integration into social processes, and the

change in the contingent of library users. The dynamic nature of social functions allows libraries to adapt effectively to the requirements of modern society and actively respond to its social demands.

Keywords: library, social functions of the library, memorial function, information function, communication function, cultural function, educational function.